

НАВЧАННЯ ЛЕКСИЧНОГО АСПЕКТУ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

УДК 372.881.1

С. В. Король

Сучасне суспільство характеризує низка особливостей, серед яких всесвітня глобалізація, розширення міжнародних контактів у різних сферах діяльності. Такі тенденції суспільного розвитку, безсумнівно, вимагають досконалого опанування іноземної мови для здійснення ефективної міжкультурної комунікації. Особливо зростають вимоги до студентів-філологів, оскільки це є свідченням їхньої професійної компетентності. Однією з проблем вивчення іноземної мови є опанування її лексики як основного базового матеріалу іншомовного мовлення, за допомогою якого створюється і сприймається його змістова сторона.

Метою статті є виявлення особливостей навчання лексичного аспекту іншомовного мовлення у студентів-філологів.

Результати аналізу навчально-методичної літератури свідчать, що питанням навчання лексики займалися Б. Беляєв, Н. Гез, П. Гурвич, Г. Рогова, Л. Якушина та ін. Проте, разом із позитивним досвідом вирішення цієї проблеми існує необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Складність проблеми навчання іншомовної лексики полягає в тому, що словниковий склад мови є досить різноманітним і тому важко виокремити особливості засвоєння всієї лексики й обернути їх на користь методики її вивчення. Основною характеристикою слів є їх багатозначність (полісемія), тому розуміння значення слова часто є залежним від контексту. Слід зазначити і те, що кожна мова перебуває у постійному розвитку, розширюється її словниковий склад за рахунок появи нових лексичних одиниць. За підрахунками німецьких учених, загальний склад слів стандартної німецької мови коливається між 300 000 та 500 000. Якщо додати ще лексику, яка належить до мов спеціальностей, то кількість слів збільшиться у багато разів.

Щорічно у мові з'являється близько 4 000 нових слів, а разом з цим і нових значень. Лише у сфері медицини нараховується понад півмільйона фахових слів (80 000 назв медикаментів, 10 000 назв частин тіла й органів, 60 000 назв захворювань) [9, с. 9]. Така кількість лексичного складу мови надає можливість говорити, що навіть не кожний носій мови може повністю розуміти значення всіх слів. Знання людьми лексики не в останню чергу залежить від освіти, професії та інтересів.

Досвід викладання іноземної мови надає змогу відзначити, що лексика поділяється на ту, що розуміється (тобто є пасивним запасом слів), і ту, яка використовується (є активним запасом слів). Пасивний запас слів, як правило, більше активного запасу (встановлено, що активний мінімум з іноземної мови повинен бути у 2,5–3 рази меншим за пасивний, в який він входить як його ядро [2, с. 32]). Межа між активним та пасивним запасом слів є досить відносним поняттям, оскільки деякі слова активного запасу, якщо їх не використовувати, можуть перейти у пасивний і навпаки. Збільшення активного запасу слів є важливим завданням вивчення іноземної мови, оскільки це надає людині можливість брати безпосередню участь у процесі іншомовного спілкування.

Усе вище зазначене дає підстави зазначити, що специфіка лексики, у плані її вивчення, визначається невичерпною різноманітністю лексичного матеріалу. Лексичні одиниці становлять собою складні утворення, які, на думку І. Бермана, мають такі особливості:

- під формою слова слід, насамперед, розуміти його звукову оболонку, що сприймається на слух. У навчанні лексики необхідно враховувати особливості вимови та написання лексичних одиниць;

- змістову сторону слова утворює його значення;

- вживання слова пов'язано з його граматичним оформленням, завдяки якому воно утворює різні словоформи;

- крім власних “внутрішніх” властивостей, слову притаманні особливі “зовнішні” властивості – здатність до сполучення з іншими словами, у результаті чого утворюються словосполучення [7].

Виходячи з розуміння поняття лексичної одиниці та її особливостей, можна стверджувати, що в ізолюваному вивченні лексичних одиниць немає сенсу, адже необхідно не лише запам'ятати їх значення і форму, а й навчитись використовувати їх у словосполученнях, реченнях. Отже, проблема опанування словникового складу іноземної мови пов'язана з формуванням лексичних навичок. Це поняття означає “здатність здійснювати автоматично, відносно самостійно низку дій та операцій, пов'язаних із викликом слова з довгострокової пам'яті, сполучення з іншими лексичними одиницями” [2].

Оскільки формування лексичних навичок є досить важливим аспектом вивчення іноземної мови, цікаво розглянути стадії їх формування, запропоновані Є. Пасовим:

1. Сприйняття слова в процесі його функціонування, створення звукового образу слова.
2. Усвідомлення значення слова.
3. Імітація слова в ізолюваному вигляді або у контексті речення.
4. Позначення, спрямоване на самостійне називання об'єктів, що визначає слово.
5. Комбінування (слово вступає в нові зв'язки).
6. Вживання у різних контекстах [6].

З огляду на те, що перші етапи формування лексичних навичок пов'язано з процесом сприйняття, усвідомлення і запам'ятовування лексичних одиниць, вважаємо за потрібне розглянути проблему запам'ятовування нових слів. Адже вивчити нові слова так, щоб вони легко пригадувались та вдало вживались у мовленні, не завжди є легким процесом. Цікавим фактом є те, що фонові можливості пам'яті надають можливість запам'ятати до п'яти нових слів на день (у середньому за весь період курсу навчання). Основна проблема полягає в тому, що часто запам'ятовування має ілюзорний характер. Якщо учень на контрольній роботі правильно відтворює нові слова (і отримує за це гарну оцінку), це ще не є свідченням того, що він їх запам'ятав. На думку

прихильників мнемотехніки, звичайні методи тестування знань не враховують той факт, що інформація у мозку стирається сама, дуже швидко та назавжди [4].

Проблема забування розглядалась у роботах німецького психолога-експериментатора Г. Еббінгауза, де він зазначав, що забування починається одразу після заучування: основна втрата відбувається у перші 1–2 доби, особливо у перші півгодини-годину. При цьому загальна втрата є настільки вагомою, що за дві доби зберігається лише чверть інформації. Усупереч такому твердженню відомий радянський психолог С. Рубінштейн зазначав, що криву забування за Г. Еббінгаузом отримано для випадку забування беззмістовних складів, а не осмисленого матеріалу. Учений стверджував, що міцність запам'ятовування осмисленого матеріалу є значно вищою ніж запам'ятовування неосмисленого матеріалу. Матеріал, який закріплюється механічно, без достатнього розуміння, піддається більш швидкому забуванню [5, с. 284].

Отже, можна зауважити, що для продуктивного запам'ятовування матеріалу необхідним є його осмислення, постійне повторювання і застосування у мовленні.

Усвідомлюючи значення пам'яті для вивчення іншомовної лексики, вважаємо за потрібне в інтересах нашого дослідження звернути увагу на визначення такого поняття як “пам'ять”. Під пам'яттю розуміють процеси запам'ятовування, зберігання, відтворення та забування індивідом свого досвіду. Це – характеристика пізнавальної функції психіки, складова пізнавальної діяльності індивіда. У психології розрізняють різні види пам'яті залежно від типу мислення, часу зберігання в пам'яті інформації, типу інформації, аналізатора, що найбільше бере участь у сприйнятті інформації [8].

Залежно від того, що запам'ятовується і відтворюється, розрізняють за змістом чотири види пам'яті: образну, словесно-логічну, рухову й емоційну.

Образна пам'ять виявляється в запам'ятовуванні образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їх властивостей, наочно даних зв'язків і відносин між ними. Залежно від того, якими аналізаторами сприймаються об'єкти при їх

запам'ятовуванні, образна пам'ять буває зоровою, слуховою, тактильною, нюховою тощо [8].

Словесно-логічна пам'ять – це думки, поняття, судження, умовиводи, які відображають предмети й явища в їх суттєвих зв'язках і відносинах, у загальних властивостях. Тут слід зазначити, що саме словесна (вербальна) пам'ять пов'язана із запам'ятовуванням слів. Щодо моторної пам'яті, то вона виявляється в запам'ятовуванні та відтворенні людиною своїх рухів, а емоційна – у запам'ятовуванні людиною своїх емоцій і почуттів. Запам'ятовуються не стільки самі емоції, скільки предмети й явища, що їх викликають [8].

Для запам'ятовування іншомовної лексики важливою є не лише словесна пам'ять, а її співвідношення з іншими видами образної пам'яті. Дослідження психолінгвістів О. Леонтьєва, М. Жинкіна, І. Зимньої доводять, що для ефективного засвоєння лексичних одиниць необхідно залучати також такі види пам'яті як зорову, слухову, моторну та емоційну. Безумно ефективним у сенсі запам'ятовування нових лексичних одиниць буде використання комбінованих прийомів, в яких поєднуються різні засоби, як наприклад аудіовізуальні, візуально-кінестетичні тощо. Так, прикладом використання різних каналів пам'яті можуть бути такі вправи як: студенти закривають очі й їм пропонується на дотик впізнати та описати предмет; ритмічне наспівування іншомовних слів під музику; опис слова за допомогою пантоміми, жестів або рухів; створення неординарної ситуації для вияву емоції, з якою пов'язується згадування про предмет тощо.

За тривалістю розрізняють такі види пам'яті: короткочасна, довгочасна, оперативна. Короткочасна пам'ять характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, його відтворенням і нетривалим зберіганням [8]. На думку І. Зимньої, короткочасна пам'ять є найважливішим механізмом мовленнєвої діяльності. У процесі мовлення вона є однією з умов успішного здійснення мовленнєвої діяльності як засіб організації й утримання матеріалу [1, с. 121]. Дія короткочасної пам'яті виявляється у запам'ятовуванні зовнішньої форми висловлювання з метою її негайного відтворення. Прикладом

для розвитку такого виду пам'яті може стати вправа на кшталт “сніжного кома”, в якій все ускладнюється та зростає за обсягом запам'ятовування.

Щодо довготривалої пам'яті, то вона виявляється в процесі набування та закріплення знань, умінь і навичок, розрахованих на тривале зберігання та подальше використання в діяльності людини. Для цього виду пам'яті особливе значення має осмислена інтерпретація нової інформації, установлення зв'язків між новим і вже відомим. Без гарної короткочасної пам'яті неможливим є нормальне функціонування довготривалої пам'яті.

Оперативна пам'ять забезпечує запам'ятовування та відтворення оперативної інформації, потрібної для використання в поточній діяльності.

За способом запам'ятовування пам'ять буває мимовільною і довільною. Мимовільна пам'ять виявляється в тому, що ми щось запам'ятовуємо та відтворюємо, не ставлячи перед собою спеціальної мети щось запам'ятати або відтворити. У контексті запам'ятовування лексики це означає, що можна запам'ятати деякі слова, словосполучення під час читання тексту, перегляду фільму, прослухування аудіотекстів тощо.

Щодо довільної пам'яті, то тут навпаки – ставиться мета щось запам'ятати або пригадати [8]. Для цього виду пам'яті характерною є логічна обробка матеріалу (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) з метою запам'ятовування. Для опанування іноземної мови як мимовільна, так і довільна пам'ять є важливими, але все ж таки більшість методик навчання іноземної мови базується на використанні можливостей довільної пам'яті.

Безумовно, процес запам'ятовування має індивідуальний характер, адже все залежить від здібностей, інтересів індивідуумів, а також від ступеня розвитку їх видів сприйняття, пам'яті, тому врахувати всі труднощі опанування іншомовної лексики досить важко. У загальному, не заглиблюючись в індивідуальні особливості людини, можна говорити, що швидше запам'ятовуються слова, які легко вимовляються; слова з конкретним значенням, на відміну від абстрактного; краще запам'ятовуються іменники, ніж дієслова, гірше залишаються в пам'яті багатозначні слова, ніж однозначні.

У пошуках створення успішних умов для запам'ятовування науковці пропонують різні підходи до вирішення цієї проблеми. Так, прихильники мнемотехніки переконують, що необхідну кількість нових слів можна запам'ятати, використовуючи такі методи:

– метод фонетичних асоціацій (полягає у підборі в рідній мові слів, які мають схоже звучання до іншомовного слова);

– косенситивний метод (для посилення уявлення студентів використовуються декілька аналізаторів органів відчуття);

– метод автобіографічних асоціацій (пов'язаний зі згадуванням реально пережитих подій) [3].

Для формування лексичних навичок підійдуть також методи роботи з новою лексикою, що надають можливість задіяти різні типи сприйняття студента:

– групування слів (пошук зв'язків, шляхом групування слів за темою *der Arm – die Hand – das Bein – der Fuß - .....= Körperteile*);

– створення контексту (подання слів у контексті шляхом вигадання розповіді, ситуації);

– використання ілюстрацій та звуків (сприйняття слова посилюється зображенням і звуковим супроводом);

– створення акронімів (навіть неіснуючих слів) може допомогти, наприклад, запам'ятати назви дерев BELAK (*Buche, Eiche, Linde, Ahorn, Kastanie*);

– створення асоціограм (з розташованим у центрі ключовим поняттям схематично з'єднуються інші слова за спорідненим значенням чи за тематикою);

– створення словарної мережі (один із варіантів інтелект-карт);

– використання коротких віршів (ефект запам'ятовування базується на римуванні, наприклад *Hund – Mund – rund – bunt...*);

– використання “слів на предметах” (наклеювання карток зі словами на предмети, які вони позначають, або на місце, куди часто потрапляє погляд);

– використання незвичного зображення слів (поєднання букв та цифр, букв і малюнків, наприклад: 2fel (Zweifel), Mittern8 (Mitternacht), TanT (Tante), L4a (Elviera);

– складання власної словникової картотеки (написання слів на окремих картках з додаванням виразів, малюнків, пов'язаних зі словом) [9].

Для опанування та закріплення нової лексики є доречним використання ігрових технологій. Серед лексичних ігор використовуються кросворди, ребуси, загадки, лото, підбір синонімів або антонімів, відгадування слів за кількома буквами, пошук зайвого, рольові ігри тощо. Дидактичні ігри використовуються не для розваг, хоча і мають релаксичну дію, а перш за все сприяють розвитку пам'яті, уваги, створенню приємної навчальної атмосфери.

У час стрімкого розвитку науки та техніки слід згадати, що одним із способів оптимізації вивчення іншомовної лексики є залучення комп'ютерних технологій, які примножують дидактичні можливості традиційного навчання. Сьогодні студенти мають можливість скористатися спеціальними комп'ютерними програмами, навчальними Інтернет-сайтами, електронними словниками. Завдяки підвищеному інтересу роботи з комп'ютером у студентів спостерігається підвищення мотивації до вивчення іноземної мови, прискорюється процес навчання, покращується його якість. Застосування комп'ютерних технологій надає можливість забезпечити індивідуалізацію навчання.

Отже, особливості навчання лексичного аспекту іншомовного мовлення студентів-філологів полягають у тому, що необхідно здійснювати поетапне формування лексичних навичок, стимулюючи як процес запам'ятовування нових лексичних одиниць, так і процес їх реалізації у мовленнєвій діяльності. Необхідно дотримуватись таких принципів для ефективного формування лексичних навичок: використання всіх можливостей сприйняття та пам'яті; регулярність вивчення і повторення нової лексики, беручи до уваги також сполучення з іншими словами; використання лексики у мовленні.

Оскільки використання інформаційно-комунікаційних технологій, на нашу думку, є особливо цікавим для розвитку лексичних навичок, тому одним із напрямків нашого подальшого дослідження стане визначення принципів роботи комп'ютерних технологій з метою формування лексичної компетенції.

Список використаної літератури

1. Зимняя, И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : кн. для учителя / И. А. Зимняя. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
2. Методика обучения иностранным языкам в средней школе : учебник / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролубов и др. – М. : Высшая школа, 1982. – 373 с.
3. Казаринова, А. Ю. Возможности мнемотехники в развитии самообразовательной компетенции будущего учителя иностранного языка / А. Ю. Казаринова // Педагогическое мастерство : материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, апрель 2012 г.). – М. : Буки-Веди, 2012. – С. 15–18.
4. Козаренко, В. Мнемотехника и иностранные языки [Электронный ресурс] / В. Козаренко. – Режим доступа : <http://subscribe.ru/archive/psychology.supermemory/200211/18204325.html>.
5. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.
6. Пассов, Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : пособие для учителей иностранных языков / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
7. Основы методики преподавания иностранных языков / под ред. В. А. Бухбиндера, В. Штраусса. – К. : Вища школа, 1986. – 336 с.
8. Основы психології та педагогії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://posibnyky.vntu.edu.ua/psihologiya/zmist.htm>.
9. Bohn, R. Probleme der Wortschatzarbeit / R. Bohn. – München : Langenscheidt, 2000. – 192 p.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Бідюк Н. М.